

ЕКОЛОГІЧНА ТА ГЕОГРАФІЧНА ОСВІТА

УДК 371.21

С. В. ЗАХАРОВ, канд. пед. наук, доц.

Харківський національний аграрний університет імені В.В.Докучаєва
п/в «Комуніст-1», Харківський район, Харківська область, 62483
servik_z@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ГЕОДЕЗІЇ

Розглядаються результати теоретико-експериментального дослідження, в ході якого була розроблена методика формування та розвитку пізнавальних інтересів студентів у процесі навчальної роботи. В статті викладена система методичних умов організації навчальної роботи, з'ясовані критерії рівнів сформованості інтересів до пізнання навколишнього середовища під час проведення навчальних занять. Експериментально підтверджено, що вирішення питання формування і розвитку пізнавальних інтересів студентів сприяє активізації їхньої пізнавальної діяльності та формуванню рис творчої особистості.

Ключові слова: формування, розвиток, педагогічний процес, пізнавальний інтерес, екологічне виховання, творча особистість

Zakharov S. V. FORMATION AND DEVELOPMENT OF COGNITIVE INTERESTS OF STUDENTS IN THE CLASSROOM FOR GEODESY

The results of theoretical and experimental studies in which the methodology was developed formation and development of cognitive interests of students in the academic work. The article describes a system of methodological terms the organization of study, identified criteria for the level of formation interests of cognition of environment in conducting training sessions. Experimentally confirmed that the solution to the problem of formation and development of cognitive interests of students contributes to enhance their cognitive activity and the formation of a creative personality traits.

Keywords: formation, developing, pedagogic process, cognitive interest, ecological education, creative personality

Захаров С. В. ФОРМИРОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ ПОЗНАВАТЕЛЬНЫХ ИНТЕРЕСОВ СТУДЕНТОВ НА ЗАНЯТИЯХ ПО ГЕОДЕЗИИ

Рассматриваются результаты теоретико-экспериментального исследования, в ходе которого была разработана методика формирования и развития познавательных интересов студентов в процессе учебной работы. В статье изложена система методических условий организации учебной работы, выявлены критерии уровней сформированности интересов к познанию окружающей среды при проведении учебных занятий. Экспериментально подтверждено, что решение вопроса формирования и развития познавательных интересов студентов способствует активизации их познавательной деятельности и формированию черт творческой личности.

Ключевые слова: формирование, развитие, педагогический процесс, познавательный интерес, экологическое воспитание, творческая личность

Вступ

Головне завдання перебудови вищої школи – підвищення ефективності навчального процесу з метою сприяння всебічному і гармонійному розвитку людини. Тому актуального значення набуває проблема виховання розвиненої творчої особистості в соціально-педагогічних умовах її життєдіяльності. Інтерес до пізнання навколишнього середовища виступає своєрідним епіцент

ром розвитку студента, його пізнавальної самостійності, формування позитивного ставлення до результатів власної праці. Пізнавальний інтерес постійно впливає на поведінку людини, на її духовну й розумову сфери, інтелектуальні, морально-етичні і комунікативні якості, тому він забезпечує виховання творчої особистості у природно-соціальних умовах її життєдіяльності. Інтереси людини до пізнання дійсності чинять суттєвий вплив на особистість, вони тісно

пов'язані з увагою, пам'яттю, мисленням, емоціями, волею і сприяють творчій самореалізації і духовному самовдосконаленню людини.

Теоретико-експериментальне дослідження виконується з метою розробки ефективної методики формування та розвитку пізнавальних інтересів студентів у процесі

Об'єкти та методи досліджень

Об'єктом дослідження є навчально-виховний процес у вищому навчальному закладі, а предметом – організаційно-педагогічні умови формування і розвитку пізнавальних інтересів студентів під час навчання.

Гіпотеза дослідження полягає в припущенні, що навчальна робота сприятиме успішному формуванню і розвитку пізнавальних інтересів студентів, якщо послідовно і цілеспрямовано втілюються в навчальний процес раціональні форми, методи та прийоми, здійснюється тісне поєднання системи різних форм організації діяльності студентів, спрямованої на активізацію цієї дія-

навчальної роботи, яка має провідне значення в задоволенні інтересів особистості у пізнанні навколишнього світу. Тому необхідно обґрунтувати та експериментально перевірити ефективні форми, методи і прийоми формування і розвитку пізнавальних інтересів студентів на заняттях з геодезії.

льності стосовно пізнання навколишнього світу, створюються якісні зміни в реалізації творчого потенціалу студентів, до якого ми відносимо науковий і дослідницький підходи у навчанні.

Під час дослідження використані такі методи дослідження: вивчення і аналіз літератури з означеної проблеми, порівняльний аналіз, статистичний і математичний методи, метод моделювання. Також проведено опитування (бесіди, анкетування, тестування), здійснювались педагогічне спостереження, аналіз діяльності студентів, педагогічний експеримент та аналіз його результатів.

Результати та їх обговорення

Джерела інтересу особистості знаходяться у природному середовищі та суспільному житті, і тільки за допомогою інтересу встановлюється зв'язок суб'єкта з об'єктивним світом. Інтерес не може бути обмежений лише питаннями здобуття знань, він є джерелом особистої освіти і розвитку студента, які охоплюють і його соціальну життєдіяльність, що сприяє екологічному вихованню людини. У цій складній залежності і в органічній єдності взаємодіють емоційні, інтелектуальні і вольові процеси розвитку особистості [7].

Пізнавальний інтерес - це усвідомлена, вибірково спрямованість особистості, яка звернена до предмета й діяльності, пов'язаної з ним, що супроводжується внутрішнім задоволенням від результатів цієї діяльності. Характерними особливостями інтересу є його усвідомленість, емоційність, особлива вольова спрямованість на пізнання довкілля. Пізнавальний інтерес у навчальній діяльності виражає прагнення людини до знань і самостійної творчої роботи, тому вважається одним із найбільш значущих і надійних факторів, які інтенсифікують пізнавальну діяльність студентів.

Навчання спирається на інтереси студентів, воно ж і формує їх, тому інтерес є передумовою навчання і його результатом. Пізнавальний інтерес може виступати і як засіб навчання, і як мета педагогічної роботи в плані розвитку загальної пізнавальної активності. Така потрійність прояву інтересу як мети, засобу і результату навчання складає головну особливість педагогічного аспекту проблеми формування і розвитку інтересів студентів до пізнання навколишнього світу під час навчання.

Пізнавальний інтерес у навчанні багатоаспектний і виявляється: як ефект впливу інтересу на особистість (позитивне ставлення до навчального процесу); як особисте вираження у мотиваційній сфері (потяг до знань); як якість діяльності (ставлення до змісту і процесу роботи); як формування особистості студента (активна пізнавальна діяльність і спілкування з викладачами, товаришами) [1].

Провідним фактором формування пізнавальних інтересів є пізнавальна діяльність, яка є формою активного ставлення людини до оточуючої дійсності. Ця діяльність є засобом підвищення продуктивності

навчальної роботи та її актуалізації, яка формує соціально цінні вміння та сприяє набуттю життєво необхідного для студента навчального досвіду. Знання, які отримані студентами на лекціях є лише фундаментом для реальної практичної діяльності людини у природно-соціальному оточенні. Але, на жаль, багато викладачів вважає, що зміст знань є головним у навчанні студентів.

Ми виділяємо такі види прояву інтересу студентів у навчальній діяльності: споглядальний, споглядально-дійовий, пізнавальний, пізнавально-творчий, теоретичний та теоретично-конструктивний. Тому інтерес є складною динамічною системою кількісних і якісних змін у діяльності студента [3].

Виявлення характеру прояву пізнавальних інтересів студентів дозволило встановити наявність трьох груп: із високим рівнем пізнавальних інтересів – 11%, із середнім – 28%, та низьким рівнем – 61%. Дослідженням доведено, що рівні розвитку інтересів відповідають рівням навчальних досягнень студентів та можливостям їхнього творчого потенціалу.

Методика ефективного формування пізнавальних інтересів має ряд етапів: а) попередня теоретична і практична підготовка студентів, яка забезпечує певний запас знань і вмінь; б) створення позитивного емоційного ставлення до геодезії та до діяльності, пов'язаною з нею; в) організація творчої діяльності, яка пробуджує пізнавальні запити та її активізація у процесі самостійної роботи з метою подальшого розвитку пізнавальних інтересів. Активізації навчальної діяльності студентів сприяють такі прийоми навчання як постановка проблемного завдання, залучення до елементів дослідницької роботи на природі, організація творчих і самостійних робіт. На основі евристичного пошуку студенти вчаться вирішувати нестандартні завдання, розвивають свої творчі здібності, а це, в свою чергу, стимулює в них нові, більш глибокі і стійкі пізнавальні інтереси [6].

Високий рівень прояву пізнавальної діяльності студента можливий лише за умови багаторазового повторення певних практичних дій, але при обов'язковому емоційному підкріпленні в залежності від усвідомленні успіху та задоволення певних навчальних і практичних потреб. Розвиток пізнавальних інтересів здійснюється мето-

дом проблемного викладання, частково-пошуковим і дослідницьким методами, а також використанням елементів колективної праці.

Практичні роботи викликають активне мислення, вимагають застосування знань, цілеспрямованого подолання утруднень. За ступенем пізнавальної діяльності студентів практичні роботи можна поділити на чотири групи: 1) роботи за зразком, де самостійність студентів проявляється у відтворювальній діяльності, тобто здійснюються дії-копії, але тут проявляється лише епізодичний інтерес, який швидко згасає; 2) реконструктивні роботи, коли студенти перебудовують завдання – тут є вже елементи творчості, з'являється прагнення до знань на рівні споглядально-дійового інтересу; 3) варіативні роботи вимагають аналізу проблемної ситуації – тут студенти поглиблюють знання, одержуючи нову інформацію, тому формується пізнавально-творчий інтерес; 4) творчі роботи залучають студентів до активної пошукової діяльності, яка призводить до створення конструктивно-творчих інтересів.

Аналіз практичних робіт з геодезії для 1 курсу, згідно навчальної програми, показав, що з 16 обов'язкових робіт для студентів до першої групи можна віднести 10, до другої – 4, дві роботи – до третьої і взагалі, на жаль, відсутні роботи четвертої групи.

Проблемний виклад знань має вплив на пізнавальний процес у цілому, тому що припускає вибір способів рішення та потребує застосування системи дослідницьких процедур. Це підвищує справжній інтерес на рівні теоретично-конструктивного, створюючи позитивну внутрішню мотивацію пізнавальної діяльності. Активний пошук розв'язання поставленого завдання у самостійній діяльності викликає в студентів стійкий інтерес до пізнання природи і соціуму.

Карта використовує складну штучну мову для опису навколишнього світу. Тому зіткнення студента з новим завданням, перетворення символів карти у відчутні образи примушує його подолати розрив між рівнем наявних знань та вимогами завдання, що сприяє появі пізнавального інтересу. При роботі з картами у студентів виявляється своєрідна ієрархія мислення. Спочатку це просте сприйняття символів, потім – аперпція, тобто адекватне сприйняття її

змісту і виявлення особливостей місцевості. Оцінка або порівняння кількісних даних, їхня словесна інтерпретація, пошук «прихованої» інформації сприяють розумінню реальної дійсності. Таким чином, зміст дій студента співпадає з проявами інтересу від елементарного споглядального до інтересу теоретично-конструктивного. Тому робота з картами різного змісту сприяє розвитку пізнавального інтересу, екологічному вихованню та стимулює просторове мислення людини.

Складання карт дає можливість студентам на практиці здійснити декілька етапів геодезичних і картографічних робіт: збір та аналіз вихідних матеріалів, обробка даних у вигляді відомостей, розробка тематичного змісту планів, безпосереднє його оформлення та робота з виготовленим планом. Така діяльність викликає в студентів інтерес до пізнання дійсності, яка реально існує, сприяє розвитку творчого підходу до створення геодезично-картографічних творів, що є вищою стадією розвитку пізнавального інтересу на рівні конструктивного.

Практика у навчанні – це елемент пізнавальної діяльності, в якій імітується ситуація використання результатів пізнання в житті. Практика виступає є джерелом пізнання реальної дійсності, основою розвитку мислення та пізнання, виступає як мета пізнання та стає критерієм істинності отриманих знань. Геодезична практика дозволяє в природних умовах використовувати результати пізнавальної діяльності та навчити студентів реально застосовувати одержані знання й уміння, які стають справжнім досягненням творчої особистості.

Ми пропонуємо використовувати поняття «навчальне середовище» – особливий конкретний простір Землі, який визначається певними пізнавальними можливостями. Об'єкти оточуючого світу викликають у студентів конкретні чуттєві враження, стимулюють наочно-образне мислення, тому створюються умови для активного пізнавального процесу. Під час виконання геодезичних робіт у польових умовах ландшафт стає додатковим компонентом навчання, а робота з приладами перетворюється на навчально-тренувальний полігон, що активно впливає на їх інтелектуальний, фізичний, емоційно-психічний розвиток, стає початком становлення творчої особистості. Візу-

альні спостереження допомагають студентам з'ясувати, усвідомити зв'язок теоретичних знань із практикою, тому мають розвивальне значення.

При виконанні будь-якої зйомки викладачеві необхідно пояснити студентам про природні та антропогенні ландшафти, історію їх формування, про окремі компоненти природи (рельєф, водні об'єкти, рослинність, ґрунти), які мають вплив як на особливості окремих ділянок місцевості під час зйомки, так і на технологію самої зйомки. Теодолітна зйомка, нівелювання поверхні, мензульна або бусольна зйомка значно відрізняються одна від одної дякуючи екологічним особливостям ландшафтів, а не тільки метою та особливостями самої зйомки.

Роботі з геодезичними інструментами повинно передувати взаємонавчання студентів у незвичних для них польових умовах з метою нагадати про призначення приладів, особливості їхнього складу, методику роботи з ними, технологію запису отриманих даних. Це викладачеві дає можливість за допомогою колективної творчості та взаємодопомоги підвищити ефективність роботи студентів. Під час подібних занять проявляється інтерес до роботи, оцінювання навчального матеріалу, напруженість, концентрація уваги, критичність мислення; активність, ініціативність, творчий підхід до роботи; високий рівень самостійності при виконанні робіт.

Роботу з геодезичними інструментами і приладами студенти виконують із справжнім інтересом, бо вони викликають прагнення до подолання труднощів, а активний пошук рішення проблеми призводить до створення в них інтересів на рівні творчих та творчо-конструктивних. Тут чітко проявляються інтелектуально-творчі здібності студентів, які ґрунтуються на відповідному рівні розвитку загальних розумових здібностей, і також на мотивах і рисах кожної особистості. У цьому випадку інтерес-мета співпадає з інтересом-досягненням, тому студенти натхненно працюють при виконанні реальних завдань і одержують насолоду від праці.

Отже, ми виділяємо критерії сформованого пізнавального інтересу студентів, які відповідають сприяють розвитку їхніх інтелектуально-творчих здібностей: яскраво виражений інтерес до предмета, оцінювання мате-

ріалу; напруженість, концентрація уваги, вдумливість, критичність мислення; активність у засвоєнні знань, що проявляється в їх ініціативності і творчому підході до роботи; високий рівень самостійності при виконанні практичних робіт; підвищений інтерес до теоретичних знань; самостійне їх поповнення.

Висновки

Пізнавальний інтерес – це інтегральна властивість особистості, яка характеризує її емоційну, інтелектуальну і вольову сфери, що впливає на інтелектуальні якості і розумову сферу студента, сприяє творчій самореалізації людини, її екологічному вихованню та підвищує ефективність навчального процесу.

Проведене дослідження підтвердило, що методика навчальної роботи має значний поліваріантний потенціал та доведена необхідність і важливість удосконалення форм, методів і прийомів цієї роботи з метою формування пізнавальних інтересів студентів. З'ясовано, що формування цих інтересів є більш ефективним, якщо: органі-

жоден із перелічених критеріїв не є достатнім, тому важливо підкреслити їх взаємозв'язок, бо тільки за їх сукупністю можна судити про ступінь розвитку пізнавального інтересу в поєднанні з проявом вольових якостей у праці студента.

зується різноманітна творча діяльність, види якої систематично чергуються; знання виробляються на індуктивно-практичній основі з поступовим залученням елементів дедуктивних міркувань; максимально використовується принцип наочності у навколишньому світі; реалізуються міжпредметні зв'язки; у практику роботи впроваджуються доцільні форми і методи навчально-виховного процесу та створюються об'єктивні умови для виховання справжнього інженера-землепорядника, який буде спроможним виконувати реальні практичні завдання у своїй майбутній діяльності на виробництві.

Література

1. Актуальные вопросы формирования интереса к обучению: Межвузовский сборник научных трудов / под ред. Г. И. Щукиной. – М.: Просвещение, 1994. – 169 с.
2. Богданова В. П. Воспитание интереса к знаниям и потребности к самообразованию. / В. П. Богданова. – М.: Просвещение, 2005. – 144 с.
3. Захаров С. В. Науково-дослідницька діяльність студентів як засіб формування їх пізнавальних інтересів. / С. В. Захаров. // Безперервна географічна освіта: інноваційні методи і технології: Матеріали IV міжнародн. наук.-метод. семінару (Харків, 1998). – Харків. – 1998. – С.42-43.
4. Захаров С. В. Значення карт як засобу розвитку пізнавальних інтересів з метою вихо-

- вання творчої особистості. / С. В. Захаров. // Проблеми безперервної географічної освіти і картографії: Зб. наук. праць. – Вінниця: Антекс, 2001. – Вип. 2. – С. 48-51.
5. Педагогіка / за ред. О. М. Алексюка/ - К.: Вища школа, 1995.
6. Талызина Н. Ф. Управление процессом усвоения знаний. / Н. Ф. Талызина. – М.: из-во МГУ, 1993. – 96 с.
7. Щукина Г. И. Проблема познавательного интереса в педагогике./ Г. И. Щукина. – М.: Просвещение, 1981. – 352 с.

Надійшла до редколегії 12.10.2014